

УДК 334.732:631.115.8(477.44)

А. В. Руснак,

д. е. н., доцент, професор кафедри економіки,

Херсонська філія Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0000-0002-3198-2866

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.12.3

РОЛЬ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

A. Rusnak,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Economics,

Kherson Branch of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Kherson, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-3198-2866

ROLE OF CONSUMER CO-OPERATION IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

У статті визначено роль споживчої кооперації в забезпеченні сталого розвитку сільських територій. Охарактеризовано багатогалузеву діяльність споживчої кооперації та її роль у сільській економіці; визначено особливості функціонування споживчих кооперативів; обґрунтовано роль диверсифікації діяльності кооперативних організацій в забезпеченні сталого розвитку сільських територій. Визначено та обґрунтовано конкурентні переваги споживчої кооперації, які дозволять вирішити одну з основних проблем — підвищення її конкурентоспроможності в новому глобальному економічному середовищі. Узагальнено види диверсифікації економіки діючих споживчих кооперативів, які здатні забезпечити сталий розвиток сільських територій, зокрема: товарна та асортиментна, галузева, територіальна диверсифікації. Обґрунтовано напрями діяльності кооперативних організацій у системі споживчої кооперації як соціальної моделі розвитку економіки, яка може вирішити протиріччя між глобальною економікою та економікою сталого розвитку, брати участь у формуванні кооперативного сектора економіки та забезпеченні сталого розвитку сільських територій.

The article defines the role of consumer co-operation in ensuring sustainable development of rural areas. The multidisciplinary activity of consumer co-operation and its role in the rural economy are characterized; the features of functioning of consumer cooperatives are determined; the role of diversification of activity of cooperative organizations in ensuring sustainable development of rural areas is substantiated. The competitive advantages of consumer co-operation, which will solve one of the main problems — increase of its competitiveness in the new global economic environment, are identified and substantiated. The problem of sustainable development of rural areas is generalized. Having investigated the role in ensuring sustainable development of rural areas, cooperative organizations that realize their own strategic objectives for stable sustainable development, expansion and intensification of activities, the main organizational characteristics of consumer co-operation have been determined, provided that their potential for a long period of time is preserved. The types of economic diversification of existing consumer cooperatives which can provide sustainable development of rural areas, in particular: commodity and assortment, branch, territorial diversification, are generalized. The directions of activity of cooperative organizations in the system of consumer co-operation as a social model of economic development that can solve the contradictions between the global economy and the sustainable development economy, participate in forming of the cooperative sector of the economy and ensuring sustainable development of rural areas are substantiated. It is substantiated that the adoption of the Concept of Sustainable Development of Rural Areas promotes the further development of socio-economic activity of consumer co-operation on the basis of diversification

strategies, and the functioning of the system organizations contributes to the implementation of the plan of measures for the implementation of the Concept. It was established that the implementation of diversification strategies by consumer cooperatives has a direct impact on the state of the rural labor market by creating new workplaces and increasing the welfare of rural residents.

Ключові слова: споживча кооперація, сільські території, сталий розвиток, сільська економіка, диверсифікація.

Key words: consumer co-operation, rural areas, sustainable development, rural economy, diversification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Споживча кооперація як одна з соціально-економічних систем функціонує й на сільських територіях, а в деяких об'єднаних територіальних громадах, які на них розташовані, є суттєвим наповнювачем бюджету. У зв'язку з цим актуальною проблемою її діяльності залишається забезпечення сталого розвитку не тільки самих споживчих кооперативів, а й сільських населених пунктів. Затверджена Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку сільських територій (23.09.2015 р.) передбачає комплексний підхід до розв'язання проблем розвитку сільських територій та визначає пріоритетним один з трьох варіантів сільського розвитку, який полягає у створенні умов для забезпечення комплексного розвитку сільських територій в інтересах суспільства. Це передбачає раціональне формування конкурентоспроможного багатогалузевого і багатокладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки, сприятливого середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталу та розвитку партнерства держави та бізнесу [1]. Прийняття Концепції обумовлено необхідністю реформування системи управління розвитком сільських територій, активізації ініціативності та відповідальності територіальних громад сіл, селищ, розширення сфери прикладання праці, збільшення доходів сільського населення і доступності базових послуг, нормалізації демографічної ситуації на переважній частині сільських територій. Завдання, аналогічні сформульованим у Концепції, стоять і перед організаціями споживчої кооперації. Крім того, серед шляхів

і способів розв'язання проблеми сталого розвитку сільських територій визначено такий напрям розробки заходів як диверсифікація та розвиток сільської економіки, зокрема надання підтримки для розвитку кооперації шляхом стимулювання створення постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації.

Сучасний етап розвитку сільських територій характеризується необхідністю формування престижу сільського способу життя, який визначається створенням комфортних умов проживання, максимально наближених до міських, підвищенням рівня і якості життя сільського населення, які в значній мірі обумовлені розвитком аграрного сектору економіки країни. Споживча кооперація як суб'єкт сільської економіки є невід'ємною його частиною. Вона покликана здійснювати торговельно-побутове обслуговування населення, сприяти в реалізації і переробці надлишків сільськогосподарської продукції, виробленої населенням у своїх господарствах, сприяючи таким чином зростанню добробуту сільських жителів, тобто вирішувати завдання, які сформульовані у Концепції розвитку сільських територій, реалізація якої розрахована до 2025 року. Тому дослідження ролі споживчої кооперації у сталому розвитку сільських територій є актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Новий етап у забезпеченні сталого розвитку сільських територій пов'язаний із здійсненням пріоритетних національних проектів роз-

витку аграрного сектору економіки та забезпечення виконання Плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій [2]. У рамках реалізації цих заходів та положень споживча кооперація сприятиме вирішенню основних завдань розвитку сільських територій. У працях вітчизняних вчених частково висвітлені питання впливу кооперації на розвиток сільських територій. Використання соціально-економічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій на регіональному рівні дослідили Борщевський В., Куліш І., Цимбаліста Н., Кравців І. [3]; Окландер М., Чукурна О., Гончаренко В. [4] детально розглянули стратегії розвитку підприємств споживчої кооперації. Разом з тим, доцільно більш комплексно дослідити роль споживчої кооперації у сталому розвитку сільських територій України.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є визначення ролі споживчої кооперації в забезпеченні сталого розвитку сільських територій. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі завдання: охарактеризовано багатогалузеву діяльність споживчої кооперації та її роль у сільській економіці; визначено особливості функціонування споживчих кооперативів; обґрунтовано роль диверсифікації діяльності кооперативних організацій в забезпеченні сталого розвитку сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Імплементация угоди про асоціацію України з ЄС передбачає впровадження європейських принципів управління в економіку України. Це завдання актуальне для споживчої кооперації — дійсного члена міжнародних кооперативних організацій: Міжнародного кооперативного альянсу (МКА) — International Co-operative Alliance (ICA), Європейського співтовариства споживчих кооперативів (Євро Кооп) — European Community of Consumer Cooperatives (Euro Coop) та інших.

У розвинених країнах кооперативний сектор є важливим інститутом розвитку малого та середнього підприємництва та, таким чином, однією з умов якісного функціонування ринку. Як особливий суспільно-господарський інститут, кооперація є інструментом об'єднання, формування та забезпечення колективного інтересу, органічно включає приватні інтереси в систему, зберігаючи при цьому сформовані соціально-економічні структури.

Нині соціально-економічний потенціал споживчої кооперації реалізований не повністю. Її

розвиток, заснований на підтримці держави та принципах самоорганізації, самоврядування, самофінансування, самоокупності витрат в рамках пріоритетних державних проєктів, могло б стати потужним чинником розвитку сільських територій та сільської економіки в цілому.

Правові, економічні та соціальні основи діяльності споживчої кооперації в Україні визначені Законом України "Про споживчу кооперацію". Згідно з цим законом споживча кооперація в Україні — це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Вона здійснює торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі [5].

Споживча кооперація, крім традиційної діяльності (торгівля, громадське харчування, заготівлі, виробництво, промислова діяльність; переробка, послуги), здатна забезпечувати на селі будівництво житла для населення, облаштування та ремонт сільських доріг, розвивати придорожній сервіс (кафе, магазини, автозаправні станції, технічне обслуговування автомобілів, мотелі), організувати медичну допомогу пайовикам, містити аптеки (у т.ч. ветеринарні), здійснювати озеленення територій тощо.

Кооперативна модель має величезний потенціал для розкриття ще не реалізованих можливостей сільських територій; поряд із цим вона може бути зразком для планування економічного розвитку в масштабах усього регіону. Наприклад, у Канаді кооперативи медичного обслуговування надають первинну медичну допомогу, організують профілактичну й просвітницьку роботу серед населення. У провінції діють кооперативи автобусних перевезень, водопостачання, похоронних послуг, освітні (для дорослих), понад 120 кооперативних дитячих садків й дошкільних установ. Серед інших виділяються кооперативи розвитку територіальних громад. Вони діють по всій Канаді (232 організації, 14,3 тис. членів); займаються розвитком навичок лідерства й основ демократії, інноваціями, допомагають створенню малих підприємств у населених пунктах, вирішенню соціально-економічних проблем у сільських районах. Кредитні спілки діють як частина розгалуженої мережі фінансових кооперативів, пропонуючи страхові послуги, уп-

равління нерухомістю, підкоряючи свою роботу завданням підтримки територіальних громад. Виходячи з вищенаведеного закордонного досвіду, можна зробити висновок про те, що, кооперативну модель розглядають як більш ефективну альтернативу традиційним методам суспільного й економічного розвитку [4, с. 79—80].

Одна з актуальних проблем споживчої кооперації — підвищення її конкурентоспроможності в новому глобальному економічному середовищі, яка обумовлена наступними конкурентними перевагами:

- багатогалузевим господарством;
- участю в реалізації державних програм та пріоритетних державних проєктів;
- наявністю свого цільового ринку — пайовиків;
- обслуговуванням сільського населення;
- наявністю кооперативних цінностей і принципів, етикою, яка визначає самобутність системи, іміджем організацій споживчої кооперації;
- наявністю організаційної єдності системи та спільністю економічних інтересів господарюючих суб'єктів, що дозволяють знизити підприємницький ризик;
- можливістю самореалізації, участі пайовиків в управлінні;
- використанням у розвитку концепції соціально-етичного маркетингу.

З огляду на тривалий вплив споживчої кооперації України на розвиток сільських територій, в умовах глобалізації суттєво посилюється її роль у вирішенні однієї з актуальних соціально-економічних завдань — сталого розвитку сільських територій. Незважаючи на те що проблема сталого розвитку до недавнього часу пов'язувалася головним чином зі станом навколишнього середовища, не менш важливими її складовими виступають соціальні, політичні, економічні, технічні, культурні аспекти. Нині сталий розвиток трактується як розвиток, який породжує економічне зростання, справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля в більшій мірі, ніж руйнує її, збільшує можливості людей. У зв'язку з цим основними елементами концепції сталого розвитку стають екологія, економіка та соціальна сфера, а у якості мети виступає благополуччя людей. В Україні перехід до сталого розвитку розглядається як процес, що забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем збереження сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення по-

реб нинішнього та майбутніх поколінь. Сталий розвиток сільських територій країни націлений на запобігання сільській міграції, боротьбу з бідністю, розширення зайнятості та підвищення добробуту сільського населення, забезпечення рівності можливостей в поліпшенні якості життя, здоров'я, безпеки, розвитку особистості. Він передбачає формування соціально-економічних територіальних систем, що саморозвиваються та здатні протидіяти антропогенному перевантаженню, забезпечують збереження культурних цінностей, довгострокове використання всіх природних ресурсів для сільського господарства, місцевої промисловості, ремесел, туризму та інших видів господарської діяльності, що забезпечують досягнення гідних умов життя населення.

Передумови сталого розвитку сільських територій можуть бути створені на основі вирішення таких завдань:

- забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення його доходів;
- розвиток високопродуктивного сільського господарства;
- розвиток в сільській місцевості підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, виробництва товарів з місцевої сировини, традиційних ремесел;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури села, що сприяє підвищенню продуктивності праці та якості життя населення (транспортна, інформаційна інфраструктура, збутові організації, торгівля, комунальне господарство, сфера охорони здоров'я та освіти, соціально-побутові, культурно-освітні установи тощо);
- диверсифікація економіки сільських територій на основі розвитку сфери послуг, туризму, готельного господарства, підвищення економічної активності населення поза сільськогосподарською сферою;
- стимулювання впровадження ресурсозберігаючих, маловідходних технологій, охорони та відновлення природних ресурсів, виробництва екологічно безпечних продуктів;
- підвищення привабливості проживання та створення самобутнього іміджу в сільських населених пунктах, розвиток житлового будівництва;
- здійснення ефективної демографічної політики, регулювання міграційних потоків;
- створення ефективної структури управління сільськими територіями на всіх рівнях влади та системи місцевого самоврядування, орієнтованої на вирішення проблем сільського населення.

Розв'язанню перерахованих завдань нині час активно сприяє діяльність організацій споживчої кооперації, функції якої традиційно були пов'язані з підвищенням рівня та якості життя сільського населення. У зв'язку із загостренням соціально-економічних проблем розвитку сільських територій в кінці ХХ ст., кооперативні організації істотно посилили соціальну складову своєї діяльності. Забезпечуючи передумови для сталого розвитку сільських територій, підприємства споживчої кооперації прагнули до максимальної реалізації свого економічного потенціалу, формування конкурентних переваг, отримання підтримки з боку державних місцевих органів влади.

На функціонування споживчої кооперації впливає процес децентралізації (оптимізації) — формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад відповідно до Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (2014 р.), Законів України "Про співробітництво територіальних громад" (2014 р.), "Про добровільне об'єднання територіальних громад" (2015 р.) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів — щодо фінансової децентралізації.

Розвиток кооперації на сільських територіях України доцільно здійснювати у руслі ринкової самоорганізації сільського населення. Першочергова увага має бути приділена заходам, спрямованим на подолання інституційних бар'єрів, що обмежують вказану самоорганізацію, зокрема: демонополізації економіки; внесенню змін до нормативно-правових актів, що регулюють сферу кооперативних взаємовідносин з метою їх адаптації до стандартів ЄС; децентралізації влади, розвитку сільських територіальних громад і місцевого самоврядування на селі; активізації навчально-освітньої компоненти у розвитку сільських територій; інноваційному розвитку інфраструктури сільських територій [3, с. 13].

Споживча кооперація як соціально-орієнтована система ставить завдання посилення відповідальності за соціально-економічні умови життя сільського населення. Головним стратегічним напрямком її діяльності обрана боротьба з бідністю і за поліпшення якості життя сільського населення. Механізми реалізації цієї стратегії проявляються в напрямках, які по-

вністю відповідають складовим забезпечення сталого розвитку сільських територій. На перше місце ставиться боротьба з бідністю на основі сприяння розвитку сільськогосподарського виробництва в селянських (фермерських) господарствах, забезпечення їх молодняком худоби, кормами, насінням, добривами, гарантією закупівель вирощеної продукції за справедливими цінами. Найважливішим напрямом роботи стає створення нових робочих місць в організаціях споживчої кооперації на основі розвитку торгівлі, громадського харчування, сфери виробничих і побутових послуг, створення малих виробництв з орієнтацією на місцевий ринок, організації тимчасових, сезонних робіт. Сприяючи зайнятості та підвищенню доходів сільського населення, організації споживчої кооперації спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування беруть активну участь у формуванні соціальної інфраструктури села, культурному та духовному розвитку.

Слід зазначити, що, виконуючи важливу роль у забезпеченні сталого розвитку сільських територій, кооперативні організації реалізують свої власні стратегічні завдання стабільного поступального розвитку, розширення та інтенсифікації діяльності. Сталий розвиток організацій споживчої кооперації, в контексті вирішення зазначених проблем, передбачає формування та збереження протягом тривалого часу потенціалу, який включає наступні характеристики:

- здатність об'єктивно і точно оцінювати зміни в потребах населення, що обслуговується, прогнозувати динаміку попиту на товари, послуги, розвивати різноманітні види діяльності відповідно до очікувань сільського населення;

- здатність планувати та реалізовувати ефективну стратегію розвитку на основі інновацій, своєчасного оновлення технологій, організації управління, диверсифікації діяльності, створення умов для зниження витрат на забезпечення факторами виробництва на одиницю сукупного обсягу обороту;

- здатність ефективно управляти своїми відносинами з державними органами влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, засобами масової інформації та населенням для підтримки іміджу соціально-орієнтованої системи, яка бере участь в реалізації проблем підвищення рівня та якості життя населення.

Споживча кооперація розглядається нами як соціальна інтегровано-диверсифікована си-

стема. Її функціонування базується на інтеграції традиційних галузей: торгівлі, заготівель, виробничої діяльності. При цьому кожна з галузей впроваджує стратегії диверсифікації, реалізація яких в першу чергу спрямована на вирішення соціальних проблем села.

Диверсифікація, на нашу думку, передбачає процес збільшення масштабів діяльності за рахунок розширення номенклатури товарів, додавання пов'язаних і не пов'язаних з основним напрямом галузей і видів діяльності та географічних сегментів ринку за рахунок розконцентрації капіталу з метою зниження всіх видів ризику, зміцнення фінансової стійкості, підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарювання організації, виконання соціальних програм.

Так, асортиментну диверсифікацію реалізує торгівля, розширюючи перелік асортиментних позицій, в тому числі і за рахунок товарів, вироблених на кооперативних промислових підприємствах; промисловість — товарну диверсифікацію, додаючи в традиційну номенклатуру (хліб та хлібобулочні вироби, ковбасні та кондитерські вироби) нові види продукції (м'ясні напівфабрикати, будівельні матеріали тощо).

Розвиток економічної діяльності споживчої кооперації сприяє підвищенню рівня життя як працівників системи, так і сезонних робітників, праця яких позитивно впливає на масштаби функціонування кооперативних організацій.

Сучасні споживчі кооперативи широко впроваджують незв'язану або конгломератного диверсифікацію, тобто приєднують нові галузі діяльності (платні послуги, туризм), які характеризуються високою рентабельністю і безпосередньо впливають на якість життя сільського населення.

Сталий розвиток сільських територій, таким чином, може бути забезпечений розвитком процесів диверсифікації економіки споживчих кооперативів, який відобразиться у наступному:

- товарній диверсифікації діючих виробничих підприємств та підприємств громадського харчування, розширенням номенклатури та асортиментної диверсифікації — включенням нових асортиментних позицій до існуючого переліку номенклатури виробленої продукції;

- товарній та асортиментній диверсифікації заготівельної діяльності за рахунок розширення переліку закупуваної сільськогосподарської продукції;

- у подальшому розвитку малих виробництв, який і нині відіграє велику роль не тільки

в економіці споживчих товариств, а й в сільській економіці;

- галузевій диверсифікації додаванням нових галузей діяльності — туризму та готельно-ресторанного бізнесу;

- територіальній диверсифікації, що розширює сферу діяльності споживчих кооперативів на малонаселені села та села сусідніх адміністративно-територіальних утворень.

Однією з гострих проблем є високий рівень безробіття сільського населення (9,9 % у 2017 р.), який значно перевищує аналогічний показник міських територій (9,3 %) [6, с. 54]. Реалізація споживчими товариствами стратегій диверсифікації, поряд зі збільшенням обсягів діяльності і підвищенням ефективності як традиційних, так і конгломератних галузей, ініціює створення нових робочих місць, що сприяє зниженню напруженості на сільському ринку праці та підвищення рівня та якості життя селян.

Результати дослідження свідчать, що ефективність галузей і напрямів диверсифікації істотно вище ефективності традиційних галузей. Це дозволяє зробити висновок про те, що організації, диверсифікують свою діяльність, мають більше можливостей не тільки для розвитку, а й ведення соціально відповідального бізнесу.

Таким чином, з урахуванням наростаючої міжрегіональної конкуренції та ринкової асиметрії, нових соціально-економічних аспектів у розвитку країни актуалізується роль споживчої кооперації в економічному та соціальному житті країни. Споживчій кооперації як соціальної моделі розвитку економіки належить вирішувати протиріччя між глобальною економікою та економікою сталого розвитку, брати участь у формуванні кооперативного сектора економіки, забезпеченні сталого розвитку сільських територій.

Напрямами діяльності кооперативних організацій в зв'язку з цим є:

- координація діяльності споживчих товариств з урахуванням територіальних, кліматичних, економічних, культурних, демографічних та інших особливостей регіонів та територій;

- визначення спільно зі споживчими товариствами та спілками соціальної стратегії і концепції розвитку, економічної та науково-технічної політики розвитку споживчої кооперації регіонів та територій;

- представлення та захист інтересів підприємств споживчої кооперації та кооперативів у державних органах влади та органах місцевого самоврядування;

- участь у розробці та реалізації програм розвитку організацій споживчої кооперації;
- розробка концепції та програми розвитку торгової, виробничої, заготівельної, соціальної та іншої діяльності, сприяння інвестиційній політиці;
- вдосконалення та розвиток господарських зв'язків кооперативних організацій територій, а також між ними;
- формування сучасної системи кооперативної освіти та наукової діяльності;
- підготовка, перепідготовка кадрів та підвищення їх кваліфікації через мережу освітніх закладів споживчої кооперації;
- об'єднання інтелектуальних та інших ресурсів споживчих товариств з метою ефективного вирішення специфічних проблем територій;
- торгова, виробнича, заготівельна, будівельна, освітня, медична, посередницька та інша підприємницька діяльність, спрямована на розвиток споживчої кооперації територій, країни в цілому.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

- прийняття Концепції сталого розвитку сільських територій стимулює подальший розвиток соціально-економічної діяльності споживчої кооперації на основі стратегій диверсифікації, а функціонування організацій системи сприяє реалізації плану заходів з реалізації Концепції;
- реалізація стратегій диверсифікації споживчими кооперативами здійснює прямий вплив на стан сільського ринку праці шляхом створення нових робочих місць та підвищення рівня добробуту сільських жителів;
- соціальна діяльність кооперативних організацій забезпечує підвищення якості життя сільського населення та сприяє сталому розвитку сільських територій.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995-2015р від 23.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p> (дата звернення: 16.01.2019).
2. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 489-2017р від 19.07. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-p> (дата звернення: 18.01.2019).

3. Борщевський В., Куліш І., Цимбаліста Н., Кравців І. Використання соціально-економічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій України: науково-аналітична доповідь. Національна Академія Наук України ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України". Львів, 2017. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170201.pdf> (дата звернення: 22.01.2019).

4. Окландер М.А., Чукурна О.П., Гончаренко В.В. Стратегії розвитку підприємств споживчої кооперації України. Одеса: "Екологія". 2007. С. 79—80.

5. Про споживчу кооперацію: Закон України № 2265-XII від 10.04.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12> (дата звернення: 25.01.2019).

6. Статистичний щорічник України за 2017 рік: збірник. Державна служба статистики України. К. 2018. С. 54.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "On approval of the Concept of rural development", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p> (Accessed 16 Jan 2019).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "On approval of the plan of measures for the implementation of the Concept of rural development", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-p> (Accessed 18 Jan 2019).

3. Borschevs'kyj, V. Kulish, I. Tsymbalista, N. abd Kravtsiv, I. (2017), "Use of socio-economic potential of cooperation for development of rural areas of Ukraine: scientific and analytical report", National Academy of Sciences of Ukraine "State Institution Dolishniy "Institute of Regional Research of NAS of Ukraine", available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170201.pdf> (Accessed 22 Jan 2019).

4. Oklander, M.A. Chukurna, O.P. and Honcharenko, V.V. (2007), Stratehii rozvytku pidpriemstv spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy [Strategies of development of partnerships of cooperation with Ukraine], Ekolohiia, Odesa, Ukraine.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "About co-operation", available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12> (Accessed 25 Jan 2019).

6. State Statistics Service of Ukraine (2018), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2017 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 06.06.2019 р.*